WYROK TRYBUNAŁU (wielka izba)
z dnia 3 maja 2005 r.*

W sprawach połączonych C-387/02, C-391/02 i C-403/02

mających za przedmiot wnioski o wydanie, na podstawie art. 234 WE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożone przez Tribunale di Milano (sprawy C-387/02 i C-403/02) oraz la Corte d'appello di Lecce (sprawa C-391/02) (Włochy) postanowieniami z dnia 26, 29 i 7 października 2002 r., które wpłynęły do Trybunału odpowiednio w dniach 28 października, 12 i 8 listopada 2002 r., w postępowaniach karnych przeciwko

Silviemu Berlusconiemu (sprawa C-387/02),

Sergiowi Adelchiemu (sprawa C-391/02) i

Marcellowi Dell'Utriemu i in. (sprawa C-403/02),

TRYBUNAŁ (wielka izba),

w składzie: V. Skouris, prezes, P. Jann, C.W.A. Timmermans (sprawozdawca), A. Rosas i A. Borg Barthet, prezesi izb, J.P. Puissochet, R. Schintgen, N. Colneric, S. von Bahr, M. Ilešič, J. Malenovský, U. Lõhmus i E. Levits, sędziowie,

* Język postępowania: włoski.

rzecznik generalny: J. Kokott,
sekretarz: L. Hewlett, główny administrator,

uwzględniając procedurę pisemną i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 13 lipca 2004 r.,

rozważywszy uwagi przedstawione:

— w imieniu S. Berlusconiego przez G. Pecorellę i N. Ghediniego, avvocati,

— w imieniu S. Adelchiego przez P. Corleta, avvocato,

— w imieniu M. Dell'Utriego przez G. Robertiego i P. Siniscalchiego, avvocati,

— w imieniu Procura della Repubblica przez G. Colomba, G. Giannuzziego, E. Cilla i I. Boccassini, działających w charakterze pełnomocników,

— w imieniu rządu włoskiego przez I.M. Braguglię, działającego w charakterze pełnomocnika, wspieranego przez O. Fiumarę, avvocato dello Stato,

— w imieniu Komisji Wspólnot Europejskich przez V. Di Bucciego i C. Schmidt, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 14 października 2004 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczą wykładni pierwszej dyrektywy Rady 68/151/EWG z dnia 9 marca 1968 r. w sprawie koordynacji gwarancji, jakie są wymagane w państwach członkowskich od spółek w rozumieniu art. 58 akapit drugi traktatu, w celu uzyskania ich równoważności w całej Wspólnocie, dla zapewnienia ochrony interesów zarówno wspólników, jak i osób trzecich (Dz.U. L 65, str. 8, zwanej dalej „pierwszą dyrektywą w sprawie spółek"), w szczególności art. 6 tej dyrektywy i czwartej dyrektywy Rady 78/660/EWG z dnia 25 lipca 1978 r. wydanej na podstawie art. 54 ust. 3 lit. g) traktatu, w sprawie rocznych sprawozdań finansowych niektórych rodzajów spółek (Dz.U. L 222, str. 11, zwanej dalej „czwartą dyrektywą w sprawie spółek"), a w szczególności art. 2 tej dyrektywy oraz siódmej dyrektywy Rady nr 83/349/EWG z dnia 13 czerwca 1983 r. wydanej na podstawie art. 54 ust. 3 lit. g) traktatu w sprawie skonsolidowanych sprawozdań finansowych (Dz.U. L 193, str. 1, zwanej dalej „siódmą dyrektywą w sprawie spółek"), a w szczególności art. 16 tej dyrektywy, jak również art. 5 traktatu EWG (po zmianie art. 5 traktatu WE, a obecnie art. 10 WE) i art. 54 ust. 3 lit. g) traktatu EWG [po zmianie art. 54 ust. 3 lit. g) traktatu WE, a obecnie art. 44, ust. 2 lit. g) WE].

2 Wnioski te zostały przedstawione w ramach postępowań karnych wszczętych przeciwko S. Berlusconiemu (sprawa C-387/02), S. Adelchiemu (sprawa C-391/02) i M. Dell'Utriemu i in. (sprawa C-403/02), podejrzanym o naruszenie przepisów dotyczących nieprawdziwych informacji o spółkach (nieprawdziwe zapisy rachunkowe) ustanowionych przez codice civile (zwany dalej „włoskim kodeksem cywilnym").

Ramy prawne

Uregulowania wspólnotowe

3 Na podstawie art. 54 ust. 3 lit. g) traktatu Rada Unii Europejskiej i Komisja Wspólnot Europejskich znoszą ograniczenia swobody przedsiębiorczości, koordynując w niezbędnym zakresie, w celu zapewnienia ich równoważności, zabezpieczenia wymagane w państwach członkowskich od spółek w rozumieniu art. 58 akapit drugi traktatu EWG (po zmianie art. 58 akapit drugi traktatu WE, a obecnie art. 48 akapit drugi WE) dla ochrony interesów wspólników i osób trzecich.

4 Na tej podstawie Rada przyjęła różne dyrektywy, w tym niżej wymienione dyrektywy, o których mowa w postępowaniu przed sądem krajowym.

5 Pierwszą dyrektywę w sprawie spółek stosuje się, zgodnie z art. 1 tej dyrektywy, do spółek kapitałowych, czyli w przypadku Włoch do następujących form spółek: società per azioni (spółka akcyjna, zwana dalej „SpA"), società in accomandita per azioni (spółka komandytowo-akcyjna) i società a responsabilità limitata (spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, zwana dalej „Srl").

6 Dyrektywa ta przewiduje trzy środki mające na celu ochronę osób trzecich, które zawierają transakcje z tymi spółkami, tj. prowadzenie we właściwym terytorialnie rejestrze handlowym, dla każdej spółki, dokumentacji obejmującej pewną liczbę obowiązkowych informacji, harmonizację przepisów krajowych dotyczących ważności i skuteczności podjętych w imieniu spółki (także spółki w organizacji) zobowiązań względem osób trzecich i ustalenia wyczerpującej listy przypadków nieważności spółek.

7 Zgodnie z treścią art. 2 pierwszej dyrektywy w sprawie spółek:

„1. Państwa członkowskie podejmują niezbędne środki w celu zapewniania obowiązkowej jawności w odniesieniu do spółek w stosunku co najmniej do następujących dokumentów i informacji:

[...]

f) bilansu oraz rachunku zysków i strat za każdy rok gospodarczy. Dokument zawierający bilans musi podawać dane osób, które z mocy prawa są wyznaczone do poświadczania takiego dokumentu. Jednakże w odniesieniu do Gesellschaft mit beschrankter Haftung, societé de personnes a responsabilité limitée, personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid, societé a responsabilité limitée oraz societa a responsabilita limitata prawa niemieckiego, belgijskiego, francuskiego, włoskiego lub luksemburskiego, określonych w art. 1 oraz besloten naamloze vennootschap prawa niderlandzkiego obligatoryjne stosowanie tego przepisu jest odroczone do dnia wprowadzenia w życie dyrektywy dotyczącej koordynacji składników bilansów oraz rachunków zysków i strat oraz dotyczącej zwolnienia z obowiązku ujawniania w całości lub w części wspomnianych dokumentów tych spółek, których bilans całkowity jest mniejszy niż ustalony przez dyrektywę. Rada przyjmie taką dyrektywę w terminie dwóch lat od dnia przyjęcia niniejszej dyrektywy;

[...]".

8 Artykuł 3 ust. 1 i 2 tej dyrektywy stanowi:

„1. W każdym państwie członkowskim prowadzona jest dokumentacja w rejestrze centralnym lub rejestrze handlowym lub rejestrze spółek, dla każdej ze spółek, które są w nim zarejestrowane.

2. Wszelkie dokumenty i informacje, które muszą zostać ujawnione na podstawie art. 2, znajdują się w dokumentacji lub są wpisywane do rejestru; w każdym przypadku przedmiot wpisu do rejestru musi być wykazany w dokumentacji".

9 Zgodnie z art. 6 tej dyrektywy:

„Państwa członkowskie przewidują odpowiednie kary w przypadku:

— braku ujawnienia bilansu oraz rachunku zysków i strat takiego, [jak] wymagan [y] w art. 2 ust. 1 lit. f);

[...]".

10 Czwarta dyrektywa w sprawie spółek, którą stosuje się w przypadku Włoch do tych samych form spółek, o których mowa w pierwszej dyrektywie w sprawie spółek, i powołanych w pkt 5 niniejszego wyroku, harmonizuje przepisy krajowe dotyczące sporządzania, zawartości, struktury i jawności rocznych sprawozdań finansowych spółek.

11 Artykuł 2 tej dyrektywy stanowi:

„1. Roczne sprawozdanie finansowe składa się z bilansu, rachunku zysków i strat oraz informacji dodatkowej [załącznika] do sprawozdania finansowego. Dokumenty te tworzą całość.

2. Roczne sprawozdanie finansowe należy sporządzać w sposób zrozumiały i zgodny z przepisami niniejszej dyrektywy.

3. Roczne sprawozdanie finansowe winno przedstawiać w sposób prawdziwy i rzetelny stan aktywów i pasywów spółki, jej sytuację finansową oraz wynik finansowy.

4. Jeżeli stosowanie przepisów niniejszej dyrektywy jest niewystarczające do przedstawienia prawdziwego i rzetelnego obrazu spółki w rozumieniu ust. 3, należy podać informacje dodatkowe.

5. Jeżeli w wyjątkowych przypadkach stosowanie jakiegoś przepisu niniejszej dyrektywy jest sprzeczne z obowiązkiem ustanowionym w ust. 3, należy odstąpić od takiego przepisu w celu prawdziwego i rzetelnego przedstawienia obrazu spółki w rozumieniu ust. 3. Każde odstępstwo tego rodzaju musi być przedstawione w informacji dodatkowej [załączniku] do sprawozdania finansowego wraz z wyjaśnieniem jego przyczyn oraz określeniem wpływu na aktywa, pasywa, sytuację finansową oraz wynik finansowy. Państwa członkowskie mogą określić wspomniane wyjątkowe przypadki i ustanowić stosowne zasady szczególne.

6. Państwa członkowskie mogą zezwolić lub wymagać ujawnienia innych informacji w rocznych sprawozdaniach finansowych, a także takich informacji [oprócz tych informacji], które muszą być ujawnione zgodnie z niniejszą dyrektywą".

12 Artykuł 11 tej dyrektywy przewiduje, że państwa członkowskie mogą zezwolić spółkom, które na dzień bilansowy nie przekroczyły pewnych limitów dotyczących sumy bilansowej, obrotu netto oraz przeciętnego zatrudnienia w roku obrotowym, na sporządzenie skróconego bilansu. Artykuł 12 tej samej dyrektywy zawiera inne postanowienie w tym względzie.

13 Artykuł 47 ust. 1 czwartej dyrektywy w sprawie spółek, znajdujący się w sekcji 10 tej dyrektywy, zatytułowany jest „Ogłaszanie sprawozdań" i stanowi:

„Zatwierdzone zgodnie z wymaganiami roczne sprawozdanie finansowe oraz roczne sprawozdanie z działalności, wraz z opinią przedstawioną przez osobę odpowiedzialną za badanie sprawozdania finansowego, należy ogłosić zgodnie z ustawodawstwem każdego państwa członkowskiego zgodnie z art. 3 dyrektywy 68/151/EWG.

[...]".

14 Artykuł 51 czwartej dyrektywy w sprawie spółek, znajdujący się w sekcji 11 tej dyrektywy, jest zatytułowany „Badanie sprawozdań finansowych" i brzmi następująco:

„1. a) Roczne sprawozdania finansowe spółek muszą być poddane badaniu przez jedną lub więcej osób uprawnionych do badania sprawozdań finansowych zgodnie z przepisami prawa krajowego.

b) Osoba lub osoby odpowiedzialne za badanie sprawozdań finansowych muszą także ustalić, czy roczne sprawozdanie z działalności jest zgodne z rocznym sprawozdaniem finansowym za ten sam rok obrotowy.

2. Państwa członkowskie mogą zwolnić spółki, określone w art. 11, z obowiązku nałożonego przepisami ust. 1.

Artykuł 12 stosuje się.

3. Jeżeli zwolnienie przewidziane w ust. 2 jest przyznane, państwa członkowskie wprowadzą odpowiednie sankcje prawne dotyczące przypadków, w których roczne sprawozdania finansowe lub roczne sprawozdania z działalności takich spółek nie są sporządzane zgodnie z wymogami niniejszej dyrektywy".

15 Siódma dyrektywa w sprawie spółek, którą w przypadku Włoch stosuje się do tych samych spółek, o których mowa w pierwszej i czwartej dyrektywie i powołanych w pkt 5 i 10 niniejszego wyroku, ustanawia środki koordynacji przepisów krajowych dotyczących skonsolidowanych sprawozdań finansowych spółek kapitałowych.

16 Artykuł 16 ust. 2–6 siódmej dyrektywy w sprawie spółek ustanawia w zakresie skonsolidowanych sprawozdań finansowych zasadniczo takie same przepisy, jak art. 2 ust. 2–6 czwartej dyrektywy w sprawie spółek w zakresie rocznych sprawozdań finansowych. Przepisy te powołane zostały w pkt 11 niniejszego wyroku.

17 Artykuł 38 ust. 1, 4 i 6, znajdujący się w sekcji 5 siódmej dyrektywy w sprawie spółek, zatytułowany „Ogłaszanie skonsolidowanych sprawozdań finansowych" stanowi:

„1. Zatwierdzone zgodnie z przepisami, skonsolidowane sprawozdanie finansowe oraz skonsolidowane roczne sprawozdanie grupy kapitałowej, wraz z opinią wyrażoną przez osobę odpowiedzialną za badanie skonsolidowanego sprawozdania finansowego będzie ogłoszone przez jednostkę, która sporządziła to sprawozdanie zgodnie z prawem państwa członkowskiego, w którym prowadzi działalność oraz zgodnie z art. 3 dyrektywy 68/151/EWG.

[...]

4. Jednakże, jeżeli jednostka sporządzająca skonsolidowane sprawozdania finansowe nie jest utworzona w formie jednej ze spółek wymienionych w art. 4 oraz na mocy prawa krajowego nie podlega obowiązkowi ogłaszania dokumentów określonych w ust. 1 w sposób określony w art. 3 dyrektywy 68/151/EWG, to musi ona udostępnić takie dokumenty przynajmniej w swojej siedzibie.[...]

[...]

6. Państwa członkowskie wprowadzą odpowiednie sankcje za nieprzestrzeganie obowiązku publikacji nałożonego przepisami niniejszego artykułu".

Uregulowania krajowe

Prawo spółek

18 Decreto legislativo (dekret z mocą ustawy) prezydenta republiki nr 61 z dnia 11 kwietnia 2002 r. w sprawie czynów zabronionych przez przepisy karne i administracyjne dotyczące spółek handlowych, zgodnie z art. 11 ustawy nr 366 z dnia 3 października 2001 r. (GURI nr 88 z dnia 15 kwietnia 2002 r., str. 4, zwany dalej „decreto legislativo nr 61/2002"), który wszedł w życie w dniu 16 kwietnia 2002 r., zastąpił tytuł XI księgi V włoskiego kodeksu cywilnego nowym tytułem XI, który brzmi „Przepisy karne dotyczące spółek handlowych lub konsorcjum spółek".

19 Wspomniany decreto legislativo wydany został w ramach reformy włoskiego prawa spółek wprowadzonej przez szereg dekretów z mocą ustawy, które wydane zostały na podstawie upoważnienia przewidzianego w ustawie nr 366 z dnia 3 października 2001 r. (GURI nr 234 z dnia 8 października 2001 r.).

20 Artykuł 2621 włoskiego kodeksu cywilnego zatytułowany „Nieprawdziwe informacje i bezprawny podział zysków lub wypłata zaliczki na poczet dywidendy", w brzmieniu przed wejściem w życie decreto legislativo nr 61/2002 (zwany dalej „dawnym art. 2621 włoskiego kodeksu cywilnego") stanowił:

„O ile czyn nie stanowi poważniejszego przestępstwa, podlegają karze pozbawienia wolności od 1 roku do 5 lat i grzywny od 1032 do 10 329 euro:

1) osoby biorące udział w tworzeniu spółki, wspólnicy założyciele, członkowie zarządu, dyrektorzy generalni, biegli rewidenci i likwidatorzy, którzy w sprawozdaniach, bilansach i innych informacjach o spółce przedstawiają w sposób wprowadzający w błąd fakty, które nie odpowiadają rzeczywistości i dotyczą powstania lub sytuacji ekonomicznej spółki, lub którzy zatajają w całości lub w części fakty dotyczące tej sytuacji;

[...]".

21 Decreto legislativo nr 61/2002 wprowadził zwłaszcza do art. 2621 i 2622 włoskiego kodeksu cywilnego nowe przepisy karne (zwane dalej, w zależności od przypadku, „nowym art. 2621 włoskiego kodeksu cywilnego", „nowym art. 2622 włoskiego kodeksu cywilnego" lub „nowymi art. 2621 i 2622 włoskiego kodeksu cywilnego") przewidujące karę za przedstawienie nieprawdziwych informacji o spółce — czyn zabroniony, zwany także „nieprawdziwymi zapisami rachunkowymi" — które stanowią:

„Artykuł 2621 (Nieprawdziwe informacje o spółce)

Z zastrzeżeniem art. 2622 członkowie zarządu, dyrektorzy generalni, biegli rewidenci i syndycy, którzy z zamiarem wprowadzenia w błąd wspólników lub innych

odbiorców i osiągnięcia nienależnej korzyści dla siebie lub innej osoby, podają w bilansie, w sprawozdaniu lub w innych informacjach o spółce przewidzianych ustawą i skierowanych do wspólników lub innych odbiorców fakty nieodpowiadające prawdzie, nawet jeśli są przedmiotem oceny, lub pomijają informacje, których ujawnienie jest wymagane przez ustawę i dotyczące sytuacji ekonomicznej, stanu aktywów i pasywów lub sytuacji finansowej spółki lub grupy spółek, do której spółka ta należy w taki sposób, że może to wprowadzić adresatów w błąd co do jej sytuacji, podlegają karze jednego roku i sześciu miesięcy pozbawienia wolności.

Tę sama karę wymierza się, jeśli informacje dotyczą dóbr znajdujących się w posiadaniu spółki lub przez nią zarządzanych na rachunek osób trzecich.

Nie jest zagrożone karą podanie nieprawdziwych informacji lub ich pominięcie, jeśli nie zniekształca to istotnie obrazu sytuacji ekonomicznej, stanu aktywów i pasywów lub sytuacji finansowej spółki lub grupy spółek, do której ta spółka należy. Nie jest mimo wszystko zagrożone karą podanie nieprawdziwych informacji lub ich pominięcie, jeśli nie pociąga za sobą zmiany wyniku finansowego przed opodatkowaniem za rok obrotowy o więcej niż 5% lub zmiany majątku netto o więcej niż 1%.

W każdym razie nie jest zagrożony karą czyn będący rezultatem szacunków, które, wzięte pojedynczo, nie odbiegają o więcej niż 10% od poprawnej oceny.

Artykuł 2622 (Nieprawdziwe informacje o spółce wyrządzające szkodę wspólnikom lub wierzycielom)

Członkowie zarządu, dyrektorzy generalni, biegli rewidenci lub syndycy, którzy z zamiarem wprowadzenia w błąd wspólników lub odbiorców i osiągnięcia nienależnej korzyści dla siebie lub osoby trzeciej, przedstawiają w bilansie,

sprawozdaniu lub w innych informacjach przewidzianych ustawą fakty, które nie odpowiadają prawdzie, nawet jeśli są przedmiotem oceny, lub pomijają informacje, których ujawnienie jest wymagane przez ustawę i dotyczące sytuacji ekonomicznej, stanu aktywów i pasywów lub sytuacji lub finansowej spółki lub grupy spółek, do której spółka ta należy, w taki sposób, że może to wprowadzić adresatów w błąd co do jej sytuacji, wyrządzając szkodę majątkową wspólnikom lub wierzycielom, podlegają na podstawie wniosku pokrzywdzonego karze od sześciu miesięcy do trzech lat pozbawienia wolności.

Jeżeli czyn wyczerpuje znamiona innego przestępstwa, nawet bardziej poważnego, na szkodę osób innych niż wspólnicy i wierzyciele, postępowanie wszczyna się również na wniosek, chyba że popełniony został na szkodę państwa, innych jednostek publicznych lub Wspólnot Europejskich.

W przypadku spółek wchodzących w zakres przepisów części IV tytuł III rozdział II decreto legislativo nr 58 z dnia 24 lutego 1998 r., czyny, o których mowa w pierwszym akapicie niniejszego artykułu, są zagrożone karą pozbawienia wolności od jednego roku do czterech lat, a przestępstwo może być ścigane z urzędu.

Jeśli informacje dotyczą dóbr znajdujących się w posiadaniu spółki lub przez nią zarządzanych na rachunek osób trzecich, stosuje się taką samą karę jak w przypadku czynów, o których mowa w pierwszym i trzecim akapicie niniejszego artykułu.

Nie są zagrożone karą czyny, o których mowa w pierwszym i trzecim akapicie, jeśli podanie nieprawdziwych informacji lub ich pominięcie nie zniekształca istotnie obrazu sytuacji ekonomicznej, stanu aktywów i pasywów lub sytuacji lub finansowej spółki lub grupy spółek, do której ta spółka należy. Nie jest w każdym razie zagrożone karą podanie nieprawdziwych informacji lub ich pominięcie, jeśli nie pociąga za sobą zmiany wyniku finansowego przed opodatkowaniem za rok obrotowy o więcej niż 5% lub zmiany majątku netto o więcej niż 1%.

W każdym razie czyn nie jest zagrożony karą, jeśli skutkuje szacunkami, które wzięte pojedynczo nie odbiegają więcej niż o 10% od poprawnej oceny".

Ogólne prawo karne

22 Artykuł 2 akapity od drugiego do czwartego codice penale (zwanego dalej „włoskim kodeksem karnym"), który zatytułowany jest „Następstwo przepisów karnych", stanowi:

„Jeżeli według ustawy późniejszej czyn nie jest zabroniony pod groźbą kary, sprawca nie podlega karze. W przypadku skazania wykonanie kary i skutki karnoprawne ustają.

Jeśli ustawa późniejsza różni się od ustawy obowiązującej w czasie popełnienia przestępstwa, stosuje się ustawę, która jest względniejsza dla sprawcy, chyba że wydany został wyrok niepodlegający zaskarżeniu.

Nie stosuje się przepisów akapitów poprzedzających do ustaw wyjątkowych lub przejściowych".

23 Zgodnie z art. 39 włoskiego kodeksu karnego czyny zabronione dzielą się zasadniczo na przestępstwa i wykroczenia, przy czym przestępstwa zgodnie z art. 17 tego kodeksu zagrożone są surowszymi rodzajami kar aniżeli wykroczenia.

24 Z art. 158 akapit pierwszy tego kodeksu wynika, że terminy przedawnienia zaczynają biec począwszy od chwili popełnienia czynów zabronionych, a nie od chwili, w której się o nich dowiedziano.

25 Z art. 157 i 160 tego kodeksu wynika ponadto, że terminy przedawnienia wynoszą od trzech do maksymalnie czterech i pół roku w przypadku takich wykroczeń, jak przewidziane w nowym art. 2621 i od pięciu do maksymalnie siedmiu i pół roku w przypadku takich przestępstw, jak te, które wymienione były w dawnym art. 2621 włoskiego kodeksu cywilnego, i jak te, które przewidziane są w nowym art. 2622 tego samego kodeksu. Artykuł 160 włoskiego kodeksu karnego ustanawia maksymalny termin przedawnienia w przypadku przerwania jego biegu.

Postępowania przed sądami krajowymi i pytania prejudycjalne

26 Z orzeczenia odsyłającego wynika, że czyny zabronione zarzucone oskarżonym w trzech postępowaniach karnych toczących się przed sądami krajowymi zostały popełnione w czasie obowiązywania dawnego art. 2621 włoskiego kodeksu cywilnego, tj. przed wejściem w życie decreto legislativo nr 61/2002 i nowych artykułów 2621 i 2622 tego kodeksu.

27 W sprawie C-387/02 decyzją z dnia 26 listopada 1999 r. giudice per le indagini preliminari (sędzia właściwy w dochodzeniu wstępnym) Tribunale di Milano przekazał sprawę S. Berlusconiego do pierwszej izby karnej tego sądu. Oskarżonemu zarzucono podanie w latach od 1986 do 1989 nieprawdziwych informacji w rocznych sprawozdaniach finansowych spółki Fininvest SpA, w której był prezesem, i innych spółek grupy o tej samej nazwie, w których był głównym akcjonariuszem. Pozwoliło to na zasilenie ukrytych rezerw przeznaczonych na finansowanie pewnych operacji uznanych za nielegalne.

28 Z orzeczenia odsyłającego w sprawie C-403/02 wynika, że M. Dell'Utri, R. Luzi i R. Comincioli są oskarżeni w toczącym się postępowaniu przed czwartą izbą karną Trybunale di Milano za sporządzanie do 1993 r. nieprawdziwych bilansów.

29 U podstaw sprawy C-391/02 leży apelacja wniesiona przez S. Adelchiego od orzeczenia Tribunale di Lecce z dnia 9 stycznia 2001 r., na mocy którego został on uznany winnym podania nieprawdziwych informacji dotyczących spółek La Nuova Adelchi Srl i Calzaturificio Adelchi Srl, w których sprawował zarząd jednoosobowy. Czyny te, popełnione w 1992 r. i w 1993 r., dotyczą wywozowych i przywozowych operacji celnych uznanych za fikcyjne oraz wystawiania przez spółki faktur uznanych za nieprawdziwe. Ich nieuniknioną konsekwencją miało być przedstawienie w tych bilansach kosztów wyższych od rzeczywistych oraz czysto pozornych przychodów i tym samym wykazanie obrotu różniącego się od obrotu rzeczywistego.

30 Po wejściu w życie decreto legislativo nr 61/2002 oskarżeni w tych trzech postępowaniach podnieśli, że w ich przypadku należy stosować nowe art. 2621 i 2622 włoskiego kodeksu cywilnego.

31 Sądy krajowe zaznaczają, że konsekwencją stosowania nowych przepisów byłaby niemożność dalszego ścigania karnego czynów pierwotnie ściganych jako przestępstwa na podstawie dawnego art. 2621 włoskiego kodeksu cywilnego, a to z niżej wymienionych powodów.

32 Po pierwsze, jeśli czyny zabronione mogą w zasadzie być ścigane przez prokuraturę z urzędu, a zatem bez złożenia wniosku, na podstawie nowego art. 2621 włoskiego

kodeksu cywilnego, czyn ten stanowi od tej pory wykroczenie i dlatego podlega maksymalnie czteroipółletniemu terminowi przedawnienia, a nie przestępstwo, którego termin przedawnienia wynosi maksymalnie siedem i pół roku zgodnie ze dawnym art. 2621 włoskiego kodeksu cywilnego. Zatem w sprawach toczących się przed sądami krajowymi karalność czynu, o którym mowa w nowym art. 2621 włoskiego kodeksu cywilnego, ustałaby nieuchronnie na skutek przedawnienia.

33 Po drugie, zdaniem tych sądów, taka zmiana kwalifikacji czynu zabronionego oznacza także, że takie powiązane czyny, jak związek przestępczy, pranie brudnych pieniędzy lub paserstwo nie mogłyby być ścigane karnie, ponieważ owe przestępstwa zależą od uprzedniego istnienia przestępstwa, a nie wykroczenia.

34 Po trzecie, nawet gdyby czyny nie uległy jeszcze przedawnieniu w świetle przestępstwa przewidzianego przez przepisy nowego art. 2622 włoskiego kodeksu cywilnego, nie mogłyby być ścigane na podstawie tego artykułu w przypadku braku wniosku wspólnika lub wierzyciela powołującego się na naruszenie jego praw na skutek nieprawdziwych informacji, ponieważ złożenie wniosku jest niezbędnym warunkiem do wszczęcia postępowania na podstawie tego przepisu, jeśli nieprawdziwe informacje dotyczą spółek nienotowanych na giełdzie, jak w każdym razie wskazano w postępowaniu przed sądem krajowym.

35 Wreszcie sądy te wskazują, że do ścigania tych czynów może nie dojść ze względu na progi, określone identycznie zarówno w przepisach nowego art. 2621 akapit trzeci i czwarty, jaki i nowego art. 2622 akapit piąty i szósty włoskiego kodeksu cywilnego, które wyłączają karalność podania nieprawdziwych informacji, którego skutki są znikome lub o małej wadze, tj. wtedy, gdy jego konsekwencją jest zmiana wyniku finansowego za rok obrotowy nieprzekraczająca 5% albo zmiana majątku netto nieprzekraczająca 1%.

36 Biorąc pod uwagę te rozważania, sądy krajowe, podobnie jak prokuratura, uważają, że w postępowaniach tych pojawiły się kwestie dotyczące odpowiednich lub nieodpowiednich kar przewidzianych w nowych art. 2621 i 2622 włoskiego kodeksu cywilnego bądź w świetle art. 6 pierwszej dyrektywy w sprawie spółek i jego wykładni przez Trybunał w szczególności w wyroku z dnia 4 grudnia 1997 r. w sprawie C-97/96 Daihatsu Deutschland, Rec. str. I-6843, bądź w świetle art. 5 traktatu, z którego zgodnie z orzecznictwem utrwalonym od wydania wyroku w dniu 21 września 1989 r. w sprawie 68/88 Komisja przeciwko Grecji, Rec. str. 2965, pkt 23 i 24 wynika, że kary za naruszenie przepisów prawa wspólnotowego powinny być skuteczne, proporcjonalne i odstraszające.

37 W tych warunkach Tribunale di Milano postanowił zawiesić postępowanie w sprawie C-387/02 i zwrócić się do Trybunału z pytaniami prejudycjalnymi, które w świetle uzasadnienia orzeczenia odsyłającego można rozumieć w następujący sposób:

„1) Czy art. 6 pierwszej dyrektywy w sprawie spółek znajduje zastosowanie nie tylko w przypadku braku publikacji informacji dotyczących spółek, ale także w przypadku publikacji nieprawdziwych informacji dotyczących tych spółek?

2) Czy spełnienie wymogu, aby w przypadku naruszenia przepisów wspólnotowych kary były skuteczne, proporcjonalne i odstraszające, należy oceniać pod kątem istoty i rodzaju kary abstrakcyjnie ustanowionej, czy też pod kątem jej konkretnego zastosowania, biorąc pod uwagę strukturę porządku prawnego, w którym została ona ustanowiona?

3) Czy zasady wynikające z czwartej i siódmej dyrektywy w sprawie spółek stoją na przeszkodzie ustawodawstwu krajowemu określającemu progi, poniżej których

nieodpowiadające rzeczywistości informacje zawarte w rocznych sprawozdaniach finansowych i sprawozdaniach z działalności spółek akcyjnych, spółek komandytowo-akcyjnych i spółek z ograniczoną odpowiedzialnością nie mają znaczenia?".

38 W sprawie C-391/02 Corte d'appello di Lecce postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy, w świetle zobowiązania ciążącego na wszystkich państwach członkowskich polegającego na ustanowieniu »odpowiednich kar« za naruszenia przewidziane w [dyrektywie 68/151 i dyrektywie 78/660], dyrektywy te oraz w szczególności przepisy art. 44 ust. 2 lit. g) traktatu [...], w związku z art. 2 ust. 1 lit. f), art. 6 dyrektywy 68/151 oraz art. 2 ust. 2-4 dyrektywy 78/660, uzupełnionej dyrektywami 83/349 i 90/605, należy interpretować w ten sposób, że przepisy te stoją na przeszkodzie ustawie państwa członkowskiego, która, zmieniając wcześniej obowiązujący system kar za czyny zabronione z zakresu prawa spółek związane z naruszeniem obowiązków nałożonych w celu ochrony zasady jawności i rzetelnych oraz prawdziwych informacji o spółkach, przewiduje system kar, który nie odpowiada rzeczywiście wymogowi skutecznych, proporcjonalnych i odstraszających kar, które służą ochronie tych zasad?

2) Czy powołane wyżej dyrektywy oraz w szczególności przepisy art. 44 ust. 2 lit. g) traktatu [...] w związku z art. 2 ust. 1 lit. f) i art. 6 dyrektywy 68/151 oraz art. 2 ust. 2–4 dyrektywy 78/660, uzupełnionej dyrektywami 83/349 i 90/605, należy interpretować w ten sposób, że normy te stoją na przeszkodzie ustawie państwa członkowskiego, która wyklucza, aby naruszenie obowiązków jawności oraz prawdziwości i rzetelności informacji niektórych czynności przewidzianych prawem spółek (wśród których znajduje się bilans i rachunek zysków i strat) mogło być ścigane, jeśli przedstawienie niedokładnego bilansu lub innych nieprawdziwych informacji, lub też brak informacji skutkują zmianą wyniku

finansowego za rok obrotowy lub majątku netto spółki nieprzekraczającą pewnego procentowo wyrażonego progu?

3) Czy powołane wyżej dyrektywy oraz w szczególności przepisy art. 44 ust. 2 lit. g) traktatu [...] w związku z art. 2 ust. 1 lit. f) i art. 6 dyrektywy 68/151 oraz art. 2 ust. 2-4 dyrektywy 78/660, uzupełnionej dyrektywami 83/349 i 90/605 należy interpretować w ten sposób, że normy te stoją na przeszkodzie ustawie państwa członkowskiego, która wyklucza, aby naruszenie ciążących na spółkach obowiązków jawności oraz prawdziwości i rzetelności informacji mogło być ścigane, w przypadku gdy podanie informacji dokonane jest wprawdzie z zamiarem oszukania wspólników lub innych odbiorców celem uzyskania nienależnej korzyści, lecz stanowi konsekwencję szacunkowych ocen, z których każda odbiega od rzeczywistości, ale nie przekracza określonego progu?

4) Czy, niezależnie od kolejnych ograniczeń lub progów, powołane wyżej dyrektywy oraz w szczególności przepisy art. 44 ust. 2 lit. g) traktatu [...] w związku z art. 2 ust. 1 lit. f) i art. 6 dyrektywy 68/151 oraz art. 2 ust. 2–4 dyrektywy 78/660, uzupełnionej dyrektywami 83/349 i 90/605, należy interpretować w ten sposób, że normy te stoją na przeszkodzie ustawie państwa członkowskiego, która wyklucza, aby naruszenie ciążących na spółkach obowiązków jawności oraz prawdziwości i rzetelności informacji mogło być ścigane wtedy, gdy niedokładność lub oszukańcze pominięcie informacji, a w każdym razie komunikaty i informacje nieoddające w sposób rzetelny i prawdziwy sytuacji majątkowej, finansowej oraz wyniku finansowego spółki nie zniekształcają w »istotny sposób« obrazu sytuacji majątkowej lub finansowej grupy spółek (nawet gdy na ustawodawcy krajowym ciąży obowiązek zdefiniowania pojęcia »istotnego zniekształcenia«)?

5) Czy powołane wyżej dyrektywy, a w szczególności przepisy art. 44 ust. 2 lit. g) traktatu [...] w związku z art. 2 ust. 1 lit. f) i art. 6 dyrektywy 68/151 oraz art. 2 ust. 2–4 dyrektywy 78/660, uzupełnionej dyrektywami 83/349 i 90/605, należy interpretować w ten sposób, że normy te stoją na przeszkodzie ustawie państwa członkowskiego, która w przypadku naruszenia ciążących na spółkach obowiązków jawności oraz prawdziwości i rzetelności informacji, które służą ochronie »interesów zarówno wspólników, jak i osób trzecich«, zapewnia jedynie wspólnikom i wierzycielom prawo domagania się ukarania tych naruszeń i tym samym wyklucza ogólną i skuteczną ochronę osób trzecich?

6) Czy powołane wyżej dyrektywy, a w szczególności przepisy art. 44 ust. 2 lit. g) traktatu [...] w związku z art. 2 ust. 1 lit. f) i art. 6 dyrektywy 68/151 oraz art. 2 ust. 2–4 dyrektywy 78/660, uzupełnionej dyrektywami 83/349 i 90/605, należy interpretować w ten sposób, że normy te stoją na przeszkodzie ustawie państwa członkowskiego, która w przypadku naruszenia ciążących na spółkach obowiązków jawności oraz prawdziwości i rzetelności informacji, które służą ochronie »interesów zarówno wspólników, jak i osób trzecich« przewiduje zróżnicowany mechanizm ścigania i system kar, poprzez ograniczenie wyłącznie do czynów zabronionych popełnionych na szkodę wspólników i wierzycieli możliwość wszczęcia postępowania na podstawie wniosku oraz ustanowienie surowszych i skuteczniejszych kar?".

39 W sprawie C-403/02 Tribunale di Milano postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 6 dyrektywy 68/151 [...] może być rozumiany w ten sposób, że nakłada on na państwa członkowskie obowiązek przewidzenia odpowiednich kar nie tylko w przypadku braku ujawnienia bilansu oraz rachunku zysków i strat

spółek handlowych, ale również ich sfałszowania oraz sfałszowania komunikatów spółki skierowanych do wspólników lub innych odbiorców lub każdej informacji dotyczącej sytuacji ekonomicznej, stanu aktywów i pasywów lub sytuacji i finansowej samej spółki oraz grupy spółek, do której ona należy, a którą spółka miałaby obowiązek podać?

2) Czy dla zgodnie z art. 5 traktatu EWG pojęcie »odpowiedniej kary« powinno być rozumiane w sposób umożliwiający jej konkretną ocenę na gruncie prawa (zarówno karnego materialnego, jak i procesowego) państwa członkowskiego jako kary »skutecznej, rzeczywistej i realnie odstraszającej«?

3) Wreszcie czy przepisy nowych art. 2621 i 2622 kodeksu cywilnego, zmienione przez decreto legislativo nr [61/2002], odpowiadają tym cechom, w szczególności, czy można uznać za »skutecznie odstraszającą« i »rzeczywiście odpowiednią« normę, która ustanawia (art. 2621 ww. kodeksu cywilnego) w przypadku przestępstw podania nieprawdziwych informacji w bilansach, niepowodujących szkody majątkowej lub powodujących szkodę, która nie daje podstaw do wszczęcia postępowania bez wniosku na podstawie art. 2622 kodeksu cywilnego, karę osiemnastu miesięcy pozbawienia wolności przewidzianą dla wykroczenia? W końcu, czy właściwe z punktu widzenia rzeczywistej ochrony ogólnego interesu do »przejrzystości« spółek i ewentualnego jego wspólnotowego zasięgu jest ustanowienie dla przestępstw przewidzianych w art. 2622 akapit pierwszy kodeksu cywilnego (tzn. popełnionych w ramach spółek handlowych nienotowanych na giełdzie) możliwości wszczęcia postępowania wyłącznie na podstawie wniosku strony (tzn. wniosku wspólników lub wierzycieli)?".

40 Postanowieniem Prezesa Trybunału z dnia 20 stycznia 2003 r. sprawy C-387/02, C-391/02 oraz C-403/02 zostały połączone do celów procedury pisemnej i ustnej oraz wydania wyroku.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

Uwagi przedłożone Trybunałowi

41 S. Berlusconi i M. Dell'Utri kwestionują dopuszczalność pytań prejudycjalnych przedstawionych odpowiednio w sprawach C-387/02 i C-403/02. Rząd włoski także wyraża w tym przedmiocie wątpliwości.

42 Ich zdaniem, przedstawione pytania zmierzają do wyłączenia zastosowania nowych art. 2621 i 2622 włoskiego kodeksu cywilnego, co umożliwiłoby wszczęcie postępowania na podstawie dawnego art. 2621 włoskiego kodeksu cywilnego, znacznie mniej korzystnego dla oskarżonych.

43 Twierdzą oni, że nawet gdyby przyjąć, że nowe art. 2621 i 2622 włoskiego kodeksu cywilnego są niezgodne z pierwszą i czwartą dyrektywą w sprawie spółek, nie istnieje możliwość, aby w przypadku braku obowiązującego krajowego przepisu prawa karnego oskarżeni byli ścigani i poddani innej i surowszej karze na podstawie przepisów tych dyrektyw.

44 Z orzecznictwa Trybunału, ich zdaniem, wynika, że dyrektywa nie może samoistnie tworzyć obowiązków po stronie jednostki, zatem nie można powoływać się na nią przeciwko tej jednostce. Dyrektywa nie może także samoistnie i niezależnie od wewnętrznej ustawy państwa członkowskiego, która wprowadza w życie tę

dyrektywę, być podstawą ustalenia lub zaostrzenia odpowiedzialności karnej osób, które naruszają jej przepisy.

45 S. Berlusconi i M. Dell'Utri twierdzą, że odpowiedź na zadane pytania nie ma znaczenia dla sporów zawisłych przed sądami krajowymi, skoro w każdym razie dawny art. 2621 włoskiego kodeksu cywilnego nie może być stosowany w sprawach toczących się przed sądami krajowymi.

46 Uważają oni, że takiemu skutkowi sprzeciwia się zasada retroaktywnego stosowania względem oskarżonego względniejszej ustawy karnej, stanowiącej prawo podstawowe wchodzące wraz z zasadą legalności, której jest ważnym elementem, w skład wspólnotowego porządku prawnego.

47 Komisja uważa jednakże, że pytania prejudycjalne są dopuszczalne.

48 Według niej ewentualne stosowanie zasady legalności nie wpływa na dopuszczalność tych pytań, w przypadku gdy z odpowiedzi udzielonej przez Trybunał wynikałaby niezgodność nowych art. 2621 i 2622 włoskiego kodeksu cywilnego z prawem wspólnotowym mogąca skutkować wszczęciem postępowania na podstawie dawnego art. 2621 tego kodeksu, mniej korzystnego dla oskarżonych.

49 Zdaniem Komisji, należy wskazać, że w czasie, w którym wykryto czyny dające podstawę do wszczęcia postępowań karnych w stosunku do oskarżonych w sprawach toczących się przed sądami krajowymi, czyny te podlegały karze na podstawie dawnego art. 2621 włoskiego kodeksu cywilnego i że dopiero później wydano względniejsze dla oskarżonych przepisy krajowe, których zgodność z prawem wspólnotowym jest jednak pod pewnymi względami kwestionowana, tak że sędzia krajowy w konkretnym przypadku może być zobowiązany do odstąpienia od ich stosowania.

50 Komisja uważa, że w takiej sytuacji to nie ustawodawstwo wspólnotowe ustala czy zaostrza odpowiedzialność karną. Chodzi w tym przypadku zwyczajnie o zachowanie skutków ustawy krajowej obowiązującej w czasie popełnienia czynów i zgodnej z prawem wspólnotowym oraz niestosowanie ustawy późniejszej, wprawdzie względniejszej dla oskarżonych, lecz sprzecznej z tym prawem.

51 Zdaniem Komisji, zasada nadrzędności prawa wspólnotowego stoi na przeszkodzie stosowaniu nowych, względniejszych dla oskarżonego przepisów krajowych do wcześniejszych w stosunku do nich czynów, jeśli okazałoby się, że przepisy te nie przewidują odpowiednich kar za naruszenie norm prawa wspólnotowego i w konsekwencji są niezgodne z prawem wspólnotowym w rozumieniu Trybunału.

Ocena Trybunału

52 W przedstawionych Trybunałowi pytaniach sądy krajowe zwracają się o wyjaśnienie, czy art. 2621 i 2622 włoskiego kodeksu cywilnego, ze względu na niektóre przepisy

w nich zawarte, są zgodne z wymogiem prawa wspólnotowego, aby kary za naruszenie przepisów prawa wspólnotowego były odpowiednie (zob. pkt 36 niniejszego wyroku).

W przedmiocie wymogu prawa wspólnotowego, aby kary były odpowiednie

53 Na wstępie należy zbadać, czy wymóg, aby kary za popełnienie czynów zabronionych polegających na nieprawdziwych zapisach rachunkowych, takich jak przewidziane w nowych art. 2621 i 2622 włoskiego kodeksu cywilnego, były odpowiednie, wynika z art. 6 pierwszej dyrektywy w sprawie spółek, czy też z art. 5 traktatu, który oznacza, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem opisanym w pkt 36 niniejszego wyroku, że kary za naruszenie przepisów prawa wspólnotowego powinny być skuteczne, proporcjonalne i odstraszające.

54 W tym względzie należy stwierdzić, że kary za popełnienie takich czynów zabronionych polegających na nieprawdziwych zapisach rachunkowych, jak przewidziane w nowych art. 2621 i 2622 włoskiego kodeksu cywilnego, mają na celu ukaranie istotnych naruszeń podstawowej zasady, której poszanowanie stanowi najważniejszy cel czwartej dyrektywy w sprawie spółek wynikający z motywu czwartego i z art. 2 ust. 3 i 5 tej dyrektywy, zgodnie z którym roczne sprawozdania finansowe spółek, o których mowa w tej dyrektywie, powinny przedstawiać w sposób prawdziwy i rzetelny stan aktywów i pasywów spółki, jej sytuację finansową oraz wynik finansowy (zob. podobnie wyrok z dnia 7 stycznia 2003 r. w sprawie C-306/99 BIAO, Rec. str. I-1, pkt 72 i powołane tam orzecznictwo).

55 Uwagę tę można także przenieść na grunt siódmej dyrektywy w sprawie spółek, która w art. 16 ust. 3 i 5 zawiera takie same przepisy odnośnie do skonsolidowanych

sprawozdań finansowych, jak wymienione w art. 2 ust. 3 i 5 czwartej dyrektywy w sprawie spółek odnośnie do rocznych sprawozdań finansowych.

56 Jeśli chodzi o system kar przewidziany w art. 6 pierwszej dyrektywy w sprawie spółek, treść tego przepisu sama w sobie wskazuje na to, że system ten rozciąga się nie tylko na przypadki braku całkowitej jawności rocznych sprawozdań finansowych, ale także na przypadki, gdy zawartość tych sprawozdań nie odpowiada normom ustanowionym w czwartej dyrektywie w sprawie spółek.

57 W istocie art. 6 nie tylko nakłada na państwa członkowskie obowiązek ustanowienia odpowiednich kar za brak ujawnienia bilansu i rachunku zysków i strat, ale również przewiduje taki obowiązek, w przypadku gdy dokumenty te nie zostały ujawnione w taki sposób, jaki przewidziany jest w art. 2 ust. 1 lit. f) pierwszej dyrektywy w sprawie spółek. Tymczasem ten ostatni przepis odnosi się wyraźnie do przewidzianej harmonizacji zasad dotyczących zawartości rocznych sprawozdań finansowych, która została osiągnięta przy pomocy czwartej dyrektywy w sprawie spółek.

58 Z logiki czwartej dyrektywy w sprawie spółek, która nie zawiera ogólnych zasad dotyczących kar i która uzupełnia w przypadku tych samych form spółek obowiązki ustanowione przez pierwszą dyrektywę w sprawie spółek, wynika, że — pomijając przypadki objęte szczególnym zwolnieniem przewidzianym w art. 51 ust. 3 czwartej dyrektywy w sprawie spółek — ustawodawca wspólnotowy rzeczywiście zamierzał rozciągnąć system kar, o których mowa w art. 6 pierwszej dyrektywy w sprawie spółek, na przypadki naruszeń obowiązków zawartych w czwartej dyrektywie w sprawie spółek, a w szczególności na przypadki braku wymaganego ujawnienia rocznych sprawozdań finansowych zgodnych pod względem zawartości z przewidzianymi w tym względzie zasadami.

59 Natomiast siódma dyrektywa przewiduje taką ogólną zasadę w art. 38 ust. 6. Bezsporne jest, że zasada ta obejmuje również ujawnianie skonsolidowanych sprawozdań finansowych, które nie zostały sporządzone zgodnie z zasadami ustanowionymi przez tę dyrektywę.

60 Różnica w treści pomiędzy czwartą i siódmą dyrektywą w sprawie spółek tłumaczy się tym, że art. 2 ust. 1 lit. f) pierwszej dyrektywy w sprawie spółek nie odnosi się w żaden sposób do skonsolidowanych sprawozdań finansowych. Przepisu art. 6 tej dyrektywy nie można zatem stosować w przypadku niedopełnienia obowiązków dotyczących skonsolidowanych sprawozdań finansowych.

61 Wykładnia, według której art. 6 obejmuje przypadki braku ujawnienia rocznych sprawozdań sporządzonych zgodnie z zasadami dotyczącymi ich zawartości, znajduje potwierdzenie w kontekście i celach wspomnianych dyrektyw.

62 W tym względzie należy szczególnie wziąć pod uwagę, jak wskazała rzecznik generalna w pkt 72–75 opinii, wyjątkowo ważną rolę, jaką spełnia ujawnianie rocznych sprawozdań finansowych spółek kapitałowych i a fortiori rocznych sprawozdań finansowych sporządzonych zgodnie ze zharmonizowanymi zasadami dotyczącymi ich zawartości w realizacji celu, jakim jest ochrona interesów osób trzecich, zapisanym w preambułach zarówno pierwszej, jak i czwartej dyrektywy w sprawie spółek.

63 Zgodnie z powyższym wymóg, aby kary za czyny zabronione polegające na nieprawdziwych zapisach rachunkowych, takie jak przewidziane w nowych art. 2621 i 2622 włoskiego kodeksu cywilnego, były odpowiednie, wynika z art. 6 pierwszej dyrektywy w sprawie spółek.

64 Nie zmienia to faktu, że utrwalone orzecznictwo Trybunału dotyczące art. 5 traktatu, z którego wynika wymóg o takim samych charakterze, może być przydatne w celu sprecyzowania zakresu wymogu odpowiednich kar, ustanowionego w art. 6.

65 Zgodnie z tym orzecznictwem państwa członkowskie, zachowując prawo doboru kar, mają zwłaszcza obowiązek czuwania, aby naruszenia prawa wspólnotowego były karane zgodnie z zasadami materialno- i formalnoprawnymi analogicznymi do stosowanych do podobnych pod względem charakteru i wagi naruszeń prawa krajowego i które zapewniają, że kary będą skuteczne, proporcjonalne i odstraszające (zob. w szczególności ww. wyrok w sprawie Komisja przeciwko Grecji, pkt 23 i 24; wyroki: z dnia 10 lipca 1990 r. w sprawie C-326/88 Hansen, Rec. str. I-2911, pkt 17; z dnia 30 września 2003 r. w sprawie C-167/01 Inspire Art, Rec. str. I-10155, pkt 62 i z dnia 15 stycznia 2004 r. w sprawie C-230/01 Penycoed, Rec. str. I-937, pkt 36 i powołane tam orzecznictwo).

W przedmiocie retroaktywnego stosowania kary łagodniejszej

66 Pomijając możliwość zastosowania art. 6 pierwszej dyrektywy w sprawie spółek w sytuacji, gdy nie ujawniono rocznych sprawozdań finansowych, zauważyć należy, że na mocy art. 2 włoskiego kodeksu karnego, który ustanawia zasadę retroaktywnego stosowania kary łagodniejszej, nowe art. 2621 i 2622 włoskiego kodeksu

cywilnego powinny być stosowane, nawet jeśli weszły w życie dopiero po tym, jak doszło do popełnienia czynów, które spowodowały wszczęcie postępowania w sprawach toczących się przed sądami krajowymi.

67 W tym względzie przypomnieć należy, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem prawa podstawowe stanowią integralną część ogólnych zasad prawa, nad których przestrzeganiem czuwa Trybunał. W tym zakresie Trybunał opiera się na tradycjach konstytucyjnych wspólnych państwom członkowskim oraz wskazówkach zaczerpniętych z umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka, w których zawarciu państwa członkowskie uczestniczyły lub do których przystąpiły (zob. w szczególności wyroki: z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie C-112/00 Schmidberger, Rec. str. I-5659, pkt 71 i powołane tam orzecznictwo oraz z dnia 10 lipca 2003 r. w sprawach połączonych C-20/00 i C-64/00 Booker Aquaculture i Hydro Seafood, Rec. str. I-7411, pkt 65 i powołane tam orzecznictwo).

68 Tymczasem zasada retroaktywnego stosowania kary łagodniejszej stanowi część tradycji konstytucyjnych wspólnych państwom członkowskim.

69 Z powyższego wynika, że wspomnianą zasadę należy uważać za część ogólnych zasad prawa wspólnotowego, których sędzia krajowy musi przestrzegać, gdy stosuje prawo krajowe ustanowione w celu realizacji przepisów prawa wspólnotowego, a w niniejszym przypadku w szczególności dyrektyw w sprawie spółek.

W przedmiocie możliwości powołania się na pierwszą dyrektywę w sprawie spółek

70 Powstaje jednak pytanie, czy zasadę retroaktywnego stosowania kary łagodniejszej należy stosować, jeżeli kara ta jest sprzeczna z innymi normami prawa wspólnotowego.

71 Nie jest jednak konieczne rozstrzygnięcie tej kwestii na potrzeby sporów toczących się przed sądami krajowymi, skoro norma prawa wspólnotowego, o której mowa, zawarta jest w dyrektywie powołanej przeciwko jednostce przez organy sądowe w ramach postępowania karnego.

72 Jeśli w zależności od odpowiedzi, jakie zostałyby im udzielone przez Trybunał, sądy krajowe doszłyby do wniosku, że nowe art. 2621 i 2622 włoskiego kodeksu cywilnego z powodu niektórych przepisów w nich zawartych nie spełniają wymogu prawa wspólnotowego, aby kary były odpowiednie, wynikałoby z tego, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału, że sądy krajowe miałyby z własnej inicjatywy obowiązek niestosowania nowych przepisów bez potrzeby zwracania się ani oczekiwania, aż zostaną one uprzednio usunięte w drodze ustawodawczej lub w ramach innej procedury konstytucyjnej (zob. w szczególności wyroki: z dnia 9 marca 1978 r. w sprawie 106/77 Simmenthal, Rec. str. 629, pkt 21 i 24; z dnia 4 czerwca 1992 r. w sprawach połączonych C-13/91 i C-113/91 Debus, Rec. str. I-3617, pkt 32 i z dnia 22 października 1998 r. w sprawach połączonych od C-10/97 do C-22/97 IN. CO. GE'90 i in., Rec. str. I-6307, pkt 20).

73 Jednak Trybunał orzekał również w sposób jednolity, że dyrektywa nie może samoistnie tworzyć po stronie jednostki obowiązków i zatem nie może być samodzielnie powoływana wobec tej jednostki (zob. w szczególności wyrok z dnia 5 października 2004 r. w sprawach połączonych od C-397/01 do C-403/01 Pfeiffer i in., Zb.Orz. str. I-8835, pkt 108 i powołane tam orzecznictwo).

74 Trybunał zaznaczył, że w tych szczególnych okolicznościach, gdy organy państwa członkowskiego w stosunku do jednostki w ramach postępowania karnego powołują się na dyrektywę, nie może ona samoistnie skutkować, niezależnie od wewnętrznej ustawy państwa członkowskiego wydanej w celu jej wykonania, ustaleniem lub zaostrzeniem odpowiedzialności karnej osób, które naruszyły tę dyrektywę (zob. w szczególności wyroki: z dnia 8 października 1987 r. w sprawie 80/86 Kolpinghuis Nijmegen, Rec. str. 3969, pkt 13 i z dnia 7 stycznia 2004 r. w sprawie C-60/02 X, Rec. str. I-651, pkt 61 i powołane tam orzecznictwo).

75 Tymczasem w tym przypadku powołanie art. 6 pierwszej dyrektywy w sprawie spółek w celu kontroli zgodności nowych art. 2621 i 2622 włoskiego kodeksu cywilnego z tym przepisem mogłoby skutkować wyłączeniem stosowania systemu łagodniejszych kar przewidzianego w tych przepisach.

76 Z orzeczeń odsyłających wynika rzeczywiście, że niestosowanie nowych art. 2621 i 2622 włoskiego kodeksu cywilnego z powodu ich niezgodności ze wspomnianym art. 6 pierwszej dyrektywy w sprawie spółek mogłoby skutkować stosowaniem sankcji karnej oczywiście surowszej, przewidzianej w dawnym art. 2621 tego kodeksu, który obowiązywał w czasie, gdy popełnione zostały czyny powodujące wszczęcie postępowań w sprawach toczących się przed sądami krajowymi.

77 Tego rodzaju konsekwencja byłaby sprzeczna z ograniczeniami wynikającymi z samej istoty każdej dyrektywy, które zakazują, jak wynika z orzecznictwa powołanego w pkt 73 i 74 niniejszego wyroku, aby dyrektywa mogła być podstawą ustalenia lub zaostrzenia odpowiedzialności karnej oskarżonych.

78 Mając na względzie powyższe rozważania, na pytania prejudycjalne należy odpowiedzieć w ten sposób, że organy państwa członkowskiego nie mogą w okolicznościach tego rodzaju, jak w sprawie głównej, powołać wobec oskarżonych w postępowaniu karnym wyłącznie pierwszej dyrektywy w sprawie spółek, albowiem dyrektywa nie może samoistnie i niezależnie od wewnętrznej ustawy państwa członkowskiego wydanej w celu jej wykonania, być podstawą ustalenia lub zaostrzenia odpowiedzialności karnej oskarżonych.

W przedmiocie kosztów

79 Dla stron postępowania przed sądem krajowym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed tym sądem, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż poniesione przez strony postępowania przed sądem krajowym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (wielka izba) orzeka, co następuje:

Organy państwa członkowskiego nie mogą w okolicznościach tego rodzaju jak w sprawie głównej, powołać wobec oskarżonych w postępowaniu karnym wyłącznie pierwszej dyrektywy Rady 68/151/EWG z dnia 9 marca 1968 r. w sprawie koordynacji gwarancji, jakie są wymagane w państwach członkowskich od spółek w rozumieniu art. 58 akapit drugi traktatu, w celu uzyskania ich równoważności w całej Wspólnocie dla zapewnienia ochrony interesów zarówno wspólników, jak i osób trzecich, albowiem dyrektywa nie może, samoistnie i niezależnie od wewnętrznej ustawy państwa członkowskiego wydanej w celu jej wykonania, być podstawą ustalenia lub zaostrzenia odpowiedzialności karnej oskarżonych.

Podpisy